

A családi életre nevelés nemzetközi kitekintésben

Betekintő

A családi életre nevelés azt a folyamatot jelenti, amelynek során az egyének és családok olyan ismereteket, készségeket és attitűdöket szereznek, amelyek szükségesek a család jóllétének biztosításához, valamint növeléséhez. Ez egy olyan oktatási megközelítés, amelynek célja a családi kapcsolatok erősítése, a család egészséges működésének elősegítése, valamint a családok életútja során felmerülő különböző kihívások és átmenetek kezelése. A családi életre nevelés elsődleges célja, hogy az egyének és a családok képessé váljanak az erős, reziliens és támogató családi rendszerek kialakításához és rendelkezzenek ezek fenntartásához szükséges eszközökkel. Jellemzően érinti a családi dinamikával, kommunikációval, szülői magatartással, intim kapcsolatokkal, szexualitással, családtervezéssel, pénzügyi menedzsmenttel, stresszkezeléssel és konfliktuskezeléssel kapcsolatos témák széles körét. Ez az elmúlt évszázadban egyre fontosabbá váló terület jelentős formálódáson esett át, s országonként, nemzetenként és kultúránként eltérő arculattal, fókusszal és hangsúllyal jellemezhető. A tanulmányban a családi életre nevelés általános tartalmi koncepcióin túl ismertetjük az edukáció specifikus manifesztációját az Egyesült Államok, Dánia, valamint Kína vonatkozásában. Egyöntetűen tapasztalható a családi életre nevelésre irányuló társadalmi igény, az oktatási szinterek tekintetében gyakran nem a tantervekbe ágyazottan kerül sor az ismeretátadásra- és szerzésre, hanem különálló programként, sokszor az egészségpromóció témájú programokba integráltnak. A fogalmi diverzitás, a kulturális és nemzeti sajátosságok is kultúrára és országra szabott, speciális (és kevésbé általánosítható) programok implementációját eredményezi. Napjaink és a közelmúlt kihívásai, mint a koronavírus pandémia, az orosz-ukrán háború, vagy éppen a globalizáció egyaránt a programok modernizálására sarkalják a kutatókat és elméletalkotókat, hosszú távon is szem előtt tartva a családi életre nevelés alapértékeinek elsajátításának és megtartásának célját.

Bevezetés

A családi élet erősítésére vonatkozó elméleti koncepciók az elmúlt évtizedekben jelentős átalakuláson mentek át. A családi életre nevelés összességében magába foglalja a családtagok felkészítését és képessé tételét arra, hogy olyan ismereteket és készségeket fejlesszenek ki, amelyek támogatják az egyéni és családi jóllétet, valamint képesek erősíteni az interperszonális kapcsolatokat. A családi életre nevelés alapelve, hogy ennek az edukációs folyamatnak prevenciós és erősségeken alapuló megközelítésen keresztül kell megtörténnie. A család egészséges működéséhez szükséges készségek és ismeretek közé tartozik a kommunikációs készségek erősítése, a személyiségfejlődésről szóló alapvető ismeretek elsajátítása, a jó döntéshozatali készségek, a pozitív önértékelés, valamint az egészséges személyközi kapcsolatok fejlesztése. Ezekhez szorosan kapcsolódóan

a családi életre nevelés (Family Life Education, FLE) célja, hogy ezeket a készségeket és ismereteket megtanítsa a családtagoknak, és elősegítse a pozitív egyéni és családi fejlődést, hogy a családok optimálisan működhessenek. Ez azonban nemzetközi szinten különféle programok keretein belül, eltérő keretrendszerben és eltérő időben valósul meg. A tanulmány célja a nemzetközi kitekintés, amelyben a napjainkban működő, eltérő oktatási rendszerekben megvalósuló, a családi életre nevelést intézményes keretek között, kerettanterv formájában megvalósító képzéselemek bemutatása és összevetése.

A családi életre nevelés korai definíciói a mainál szűkebb értelműek voltak. „A családi életre nevelés magában foglal minden olyan iskolai tapasztalatot, amelyet a tanár arra használ, hogy segítse tanulóit – mint jelenbeli és jövőbeni

családtagot – képességei teljességének elérésében. Azokról a képességekről van szó, amelyek alkalmassá teszik az egyedi családi szerepéből fakadó problémák konstruktív megoldására” (Avery és Lee 1964: 27). Napjaink koncepciói azonban ennél komplexebbek: „A családi életre nevelés a család egészséges működésére összpontosít a család, mint rendszer perspektíváján belül, és elsősorban megelőzés jellegű megközelítést nyújt” (National Council on Family Relations 2015). Mivel az egészséges élethez olyan készségek és képességek szükségesek, mint a megfelelő kommunikációs készségek és hatékony döntéshozatali képesség, az emberi fejlődés sajátosságaival kapcsolatos tudás, pozitív önértékelés, és egészséges interperszonális kapcsolatok, a családi életre nevelés céljai között e készségek és képességek kialakítása és erősítése, valamint a vonatkozó tudásanyag átadása is szere-

pel (Pusztai, 2022). A családot érintő esetleges társadalmi kérdésekre (pl. pénzügyek, képzés, család-munka egyensúly, szülői szerep, szexualitás, nemi identitás) és problémákra történő kitérés (szerekekkel való visszaélés, családon belüli erőszak, munkanélküliség, eladósodás és gyermekbántalmazás) mind egyéni, mind társadalmi szinten megtérülhet (Mihalec és mtsai 2011, Pusztai és Csók 2022). Engler (2021) megkülönbözteti a jelenlegi családok problémáira koncentrálnak ágát, melynek funkciója a segítség, tanácsadás, korrigálás, és a jövőre felkészítő területét, melyben a pedagógia, azaz az edukálás és a prevenció kapja a főszerepet. A családi életre nevelés felkészítő, erőteljesen pedagógiai megközelítmódja is tovább bontható tematikusan, az egyik a magánéleti, családi feladatokra készít elő, a másik a szakmai, munkahelyi pályafutásra (Engler 2021, Engler és mtsai, 2020).

Családi életre nevelés tartalmi oldala

A családi életre nevelés koncepcióinak eltérése, s ezek a nemzeti-kulturális sokszínűsége alapján feltételezhető, hogy az eltérő országokban eltérő sajátosságok mentén, a különböző szegmensekre eltérő hangsúlyt fektetve kerül sor a családi életre nevelés megvalósítására. A későbbiekben látni fogjuk, hogy egyes országokban, államokban akár a tantervbe épülve is hangsúlyosan megjelenik, míg más országokban inkább a felnőttképzés részeként, tanfolyam-jellegű képzésekkel találkozhatunk túlnyomó többségben (Duncan és Goddard 2017). Egységes modell nem létezik a családi életre nevelés tekintetében.

A szűkebb értelemben vett családi életre nevelésnek három fő területét különíthetjük el (Kravets 2019). Az első a házasság előtti nevelés, amely a szó szűk értelmében vett szexuális nevelésre redukálódik. Nagyrészt az 1960-as évek svéd modelljén alapul, amely kizárólag a házasságon belüli és kívüli szexuális együttlétre való felkészítést jelentette. A fő célok közé tartozik a szexuális élet hatékony módjainak tanítása, a nem kívánt terhesség megelőzése, a szexuális élet élettani vonatkozásainak ismertetése, a szexuális úton terjedő betegségek megelőzése. A második a nemek közötti interperszonális kapcsolatokra való felkészítés, amely a hagyományos szexuális nevelés humanizált változata, s a humánus szexről ad tájékoztatást, figyelembe véve a pszichoszexuális különbségeket,

a szerelmet, mint érzést, amely a szexuális élményeket emberi értékekkel tölti meg (Dánia, Finnország és Svédország). A harmadik pedig a házasságra és a házasságra való felkészítés az Egyesült Államokra és a kelet-európai országokra (Csehország, Lengyelország, Fehéroroszország), valamint a latin kultúra országaira (Portugália, Olaszország) jellemző. Ebben a modellben a szexuális nevelés összekapcsolódik a házastársi szerepek betöltésére való felkészítéssel; a felnőttek egyesülésére való felkészítés szerves részének tekintik. A házasságot és családi életet sokkal tágabban értelmezik, mint két személy szexuális együttélését, széles társadalmi kontextusban vizsgálják. Egy tágabb értelmezés szerint a családi életre nevelés alapozó témakörei a közé tartozik a családokra és a családon belüli szerepekre ható társadalmi folyamatok megértése, a családdal kapcsolatos döntések kulturális hátterének feltárására, a család más társadalmi intézményekkel való kapcsolatának tanulmányozása. Csak ezek után következik a szexuális nevelés, a gyermekvállalásra és a családon belüli kapcsolatok működtetésére való felkészítés, a családok működését támogató szervezetek és képzések megismerése, valamint a családdal foglalkozó tudományok szemléletmódjának összevetése (Buda 1998).

A családi életre nevelés eltérő koncepciói ellenére azonban a legfontosabb tartalmi elemek kisebb-

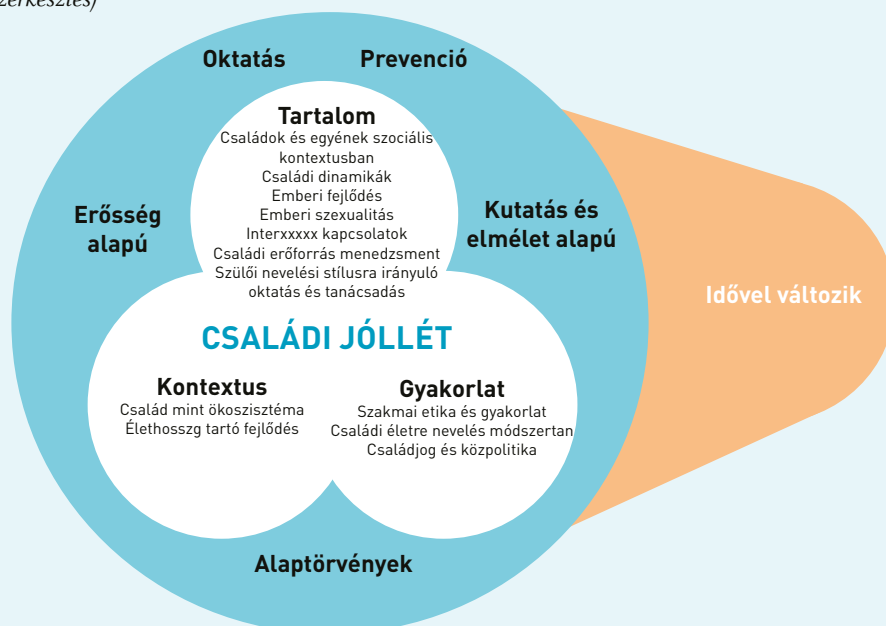
nagyobb hangsúllyal ugyan, de jelen vannak az egyes programokban (Duncan és Goddard 2017):

- Családok a társadalomban: a különböző családformák, a különböző kultúrára jellemző családi sajátosságok és értékek, társadalmi és kulturális különbségek (pl. etnikai hovatartozás, vallás);
- Családdinamika: családi kommunikációs minták, konfliktusmegoldás, megküzdési stratégiák, válságban és bajban lévő családok, különleges szükségletekkel rendelkező családok (pl. sajátos nevelési igényű gyermeket nevelő családok, nevelőszülős és örökbefogadó családok);
- Emberi növekedés és fejlődés: az emberi fejlődés vizsgálatát életünk során;
- Emberi szexualitás: szexuális anatómia és fiziológia, reprodukció, a szexualitás érzelmi aspektusai, szexuális válaszok és diszfunkciók, valamint a szexuális értékeink;
- Személyközi kapcsolatok: intimitás, szerelem, kapcsolati készségek (pl. kommunikáció);
- Családi erőforrások kezelése: családi pénzügyi célok és tervezés, valamint a pénzzel kapcsolatos döntések;
- Szülői nevelés: a szülőséggel járó választási lehetőségek és kihívások, például a szülők jogai és kötelességei, a szülői szerepek, a szülői gyakorlat és stílusok eltérései;

- Családjog: a házassággal, válással, együttéléssel, gyermekelhelyezéssel, gyermekvédelemmel és a gyermekek jogaival kapcsolatos törvények, valamint a családot érintő politikai definíciók (pl. állampolgári jogok, társadalombiztosítás);
- Etika: az emberi értékek sokfélesége és annak összetettsége, ahogyan az értékek a kortárs társadalomban kialakulnak.

A családi életre nevelés alapjai modell (Foundations of Family Life Education Model, FFLE) megkönnyítheti a FLE megértését (lásd az 1. ábrát). Ez a modell a családi életre nevelés célját, a családok jólétének optimalizálását állítja a középpontba. Alapelvei közül ki kell emelni az oktatásra alapozó, prevenciós jelleget, ami az iskola világába utalja a feladatot. Emellett fontos, hogy a családi szubkultúrákat figyelembe véve az erősségekre építsen, vagyis nem uniformizálhat. Emellett ez a modell is hangsúlyozza a kutatásra alapozott, empirikus eredményekkel igazoltan hatékony oktatási eljárások alkalmazásának fontosságát, valamint a tartalom, a kontextus és a gyakorlat integrációját, amelyek mindegyikét befolyásolja a kultúra, és amelyek az idők során bekövetkező változásokat tükrözik. Az FLE modell megalkotóinak célja az volt, hogy bemutassák a családi életre nevelés átfogó jellegét, ezzel segítve a közös gondolkodást és a legjobb gyakorlatok beépítését a területre.

1. ábra: A családi életre nevelés alapjai modell (Foundations of Family Life Education Model, FFLE, Darling és mtsai 2020: 2 alapján saját szerkesztés)

A családi életre nevelésnek a legtágabb értelemben része az alapvető életvezetési készségekre nevelés, hiszen olyan érzelmi, szociális és intellektuális képességek fejlődését támogatja, amelyek az életben való boldoguláshoz szükségesek, legyen szó akár a magánéletről, akár a személyközi kapcsolatokról, akár a munkahelyi és más közösségekről (Yildirim 2019). A tantárgyi programok célja az, hogy a tanulók felkészüljenek a mindennapi élet kihívásainak megválaszolására és a közösségben való konstruktív részvételre, ilyen értelemben szintén a prevencióra fókuszál (Nasheeda és mtsai 2019). Az alapvető életvezetési képességeket fejlesztő képzés hatékonyságával foglalkozó egyik szisztematikus szakirodalmi áttekintés megállapította, hogy a fejlett országokban átfogóbb tartalommal megvalósuló programok működnek a témában. Az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Németország, Görögország életvezetési készségekre oktató programjaiban a dohányzással, alkohollal, kábítószerrel, HIV-vel, AIDS-szel, fogamzásgátlással, a szexuális magatartással kap-

csolatos nézetek formálására koncentrálnak. A tanulmány szerint a fejlődő országokban inkább az jellemző, hogy az alsóbb évfolyamokon olyan alapkészségek fejlesztése a cél, mint például a családon belüli és kívüli kommunikáció. A későbbi évfolyamokon a nemi szerepek, az egészségügyi és szociális magatartás formálása a cél, s a legidősebbeknél a rizikómagatartásokkal kapcsolatos ismereteket fejlesztik (Nasheeda és mtsai 2019). Az életvezetési képességeket fejlesztő programok megvalósulása is sokféle. Az elkülönült kurzustartalomként oktatott életvezetési ismeretekre számos példa van, emellett sok országban különböző hosszúságú, extrakurrikuláris programok keretében. Ezzel szemben az életvezetési készségfejlesztés tantervi infúziós modellje is gyakori, amikor a prevenció célokat és tevékenységeket különböző tantárgyakba integrálják (Smith és mtsai, 2004). A tantárgyakba beágyazott megoldás előnye, hogy a diákok megtanulják az iskolában elsajátított fogalmakat és adatokat összefüggésbe hozni a mindennapi élet kérdéseivel (Nasheeda és mtsai 2019).

A családi életre nevelésről specifikusan

Az Egyesült Államok

Az Egyesült Államok néhány államában kötelező tantárgyként valósul meg a tartalom az állami iskolákban (Graf és Patrick 2015). A családi életre nevelés legkorábbi kezdeményezései az egyház és az állam együttműködésében valósultak meg annak érdekében, hogy biztosítsák a gyermekek vallásos normák szerinti nevelését. Az 1800-as években megjelentek az első önsegítő könyvek, az oktató céllal készült könyvek megjelenése pedig az 1850-es évekre tehető. A század végére kialakultak a gyermek- és anyatanulmányi csoportok, amelyek az állami iskolarendszer szülői-tanár egyesületeinek (Parent-Teacher Association, PTA) előfutárai voltak (Arcus és mtsai 1993, Duncan és Goddard 2015).

Az intézményesített családi életre nevelés is elsősorban amerikai mozgalmakhoz köthető. 1907-ben szerveződött meg az American Home Economics Association, amely az első ilyen kezdeményezés és az otthonteremtésre, a családi költségekre és ezek menedzselésére, s magára a családi életre nevelés feladataira fókuszált, majd a Fehér Házban 1909-ben megszervezett gyermekjóléti konferencia a Child Welfare Research

Center 1917-es létrehozására is sor került. Az 1934-ben megrendezett, Házasságra és családi társas kapcsolatokra nevelés konferenciája eredményezte a National Council on Family Relations 1938-as létrejöttét, amely máig a családi életre nevelés ügyét összefogó legnagyobb szervezet (Powell és Cassidy 2007; Mihalec és mtsai 2011). Az Egyesült Államokra jellemző sokszínűség sajátos kihívásokat is maga után vont, mivel a különböző csoportok között jelentős különbségek mutatkoznak a családszerkezet, a családi életmód és a családi tapasztalatok terén. A hagyományos családmodell az Egyesült Államokban is jelentős változásokon ment keresztül, s ez nem marad hatástalan a családi életre nevelés tartalmára, sőt élénk szakmai és közéleti vitákat is generál. Egyes családügyi szakemberek szerint a napjainkban, a családi struktúrákban tapasztalható változások negatív irányúak, mások szerint a változások egyszerűen a sokféleség nagyobb mértékű elfogadását tükrözik. A családi életre nevelés, bármennyire is sokszínűek és különbözőek ma az amerikai családok, mégis mindannyian az egész részét képezik. A családi életre nevelés megvalósítására vonatkozó, iskolarendszeren kívüli modellek közül

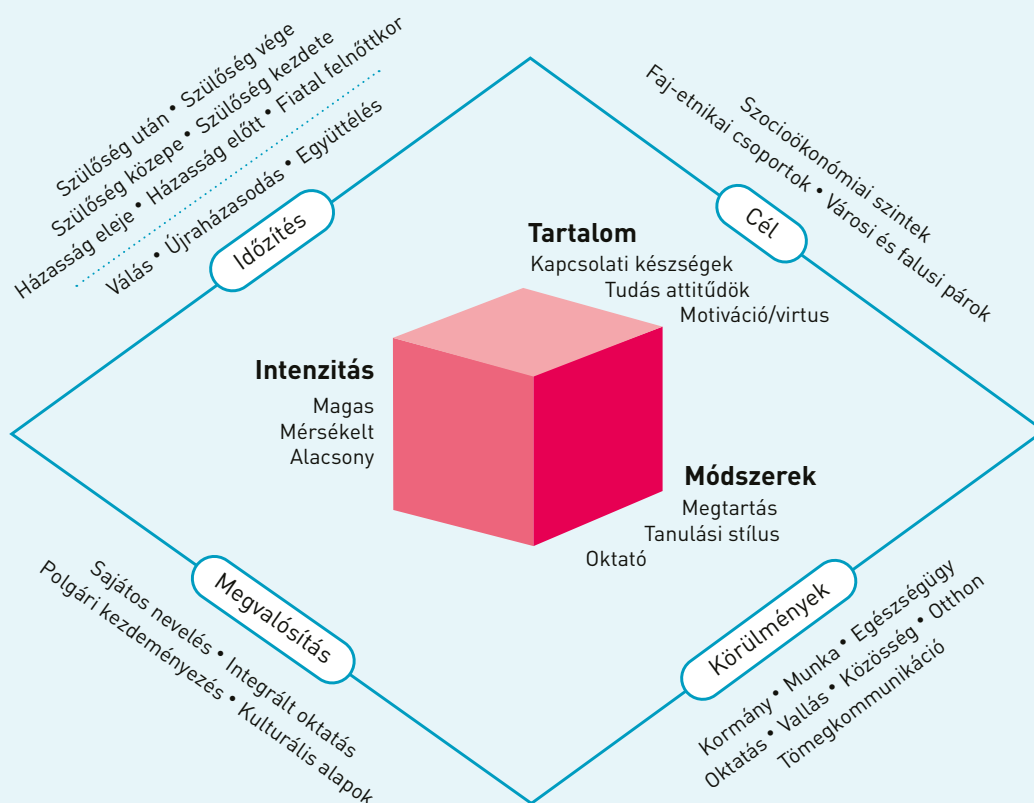
Hawkins és mtsai (2004) Comprehensive Framework for Marriage Education (CoFraME) modellje kiemelendő, amely keretrendszer hét dimenziót foglal magában: tartalom (content), intenzitás (intensity), módszer (method), időzítés (timing), körülmények (setting), cél (target) és megvalósítás (delivery). Ezek a dimenziók átfogó képet adnak a különböző szinteken megvalósítandó oktatási beavatkozások tervezéséhez. Modelljük segít a családi életre neveléssel foglalkozó szakembereknek, pedagógusoknak alaposabban, szisztematikusabban, szélesebb körben és kreatívabban gondolkodni a munkájukról (Hawkins és mtsai 2004: 547). A dimenziók tartalma a következő:

- **tartalom:** az egyéneknek és pároknak átadott ismeretek a párkapcsolati készségekről
- **intenzitás:** a képzés intenzitásának szintje (alacsony, közepes, magas); az intervenció a brosúráktól és honlapoktól (alacsony szint) a több ülésből álló, személyes párkapcsolati oktatásig (magas szint) terjedhetnek. Egyes kutatók és gyakorla-

ti szakemberek szerint a házasságra nevelésnek a hagyományos programoknál magasabb intenzitásúnak kell lennie a magasabb kockázatú csoportok, például az alacsony jövedelműek körében ahhoz, hogy hatékony legyen:

- **módszer:** az ismeretátadás formája (hogyan tanítják és tanulják), figyelembe véve a meglévő ismereteket és a kulturális hagyományokat is
- **időzítés:** a résztvevők aktuális életszakaszára vonatkozik; a legtöbb házassági nevelési program és anyag elsősorban a jegyesekre és/vagy friss házásokra összpontosít, de olyan életszakaszokra is ki kell térni, mint a serdülőkor és a szülővé válás
- **körülmények:** arra a helyre utal, ahol a házassági nevelésben részesülnek, ide tartozhatnak az otthoni beavatkozások, a megszokott közösségi helyszínek (pl. könyvtárak, templomok, iskolák és egyetemek), kórházak vagy munkahelyek, de a médiaforrások is, mint például a televízió, a rádió, az újságok és az internet
- **cél:** a lakosság igényei alapján a házasságpedagó-

2. ábra: A családi életre nevelés alapjai modell (Comprehensive Framework for Marriage Education, CoFraME, Hawkins és mtsai 2004: 547 alapján saját szerkesztés)

gusoknak ki kell terjeszteniük a szükségletfelméréssel kapcsolatos kutatásukat a különböző párokra, hogy az ismeretanyagokat a célcsoportra szabassák

- megvalósítás: a házassági nevelés szolgáltatóival és a házassági nevelés nyilvánosságához való eljuttatásának módjával foglalkozik.

Összefoglalva, a Hawkins-modell átfogó keretet vagy térképet nyújt a családi életre nevelési programok fejlesztéséhez. Ráhangolja a szakosodott családi életre nevelőket a közösségeikben rejlő lehetőségekre, és arra, hogyan figyeljenek e programok dimenzióira.

Az Egyesült Államokban a családi életre nevelés feladatait jellemzően a családi életre nevelők, mint szakemberek látják el, akik a keretrendszer segítségével kiválaszthatják a legmegfelelőbb fogalmakat és módszereket, és úgy rendezhetik azokat, hogy megfeleljenek a célközönségük igényeinek. Minden egyes tartalmi terület magában foglalja a vonatkozó elméleteket, valamint a kommunikáció, a döntéshozatal és a problémamegoldó készségek fejlesztését az egyes tématerületekhez kapcsolódóan. 10 tartalmi területre koncentrálnak, amelyek a következők (Darling és mtsai 2020):

- a) családok és egyének társadalmi kontextusban,
- b) a családok belső dinamikája,
- c) emberi növekedés és fejlődés az egész életszakaszban,
- d) emberi szexualitás,
- e) interperszonális kapcsolatok,
- f) családi erőforrások kezelése,
- g) szülői nevelés és tanácsadás,
- h) családjog és közpolitika,
- i) szakmai etika és gyakorlat, valamint
- j) FLE módszertan.

Dánia

Kravets (2019) Dánia esetében elsősorban a szexuális nevelésre tér ki a családi életre nevelés területén belül. Alapvetően a szexuális egészségre nevelés 1970-ig nem volt kötelező a dán iskolákban. A kötelező tanterv nagy szabadságot adott a tanároknak, csak a vulgáris terminológia alkalmazását, a tanulóknak szóló tanácsadást, a szexuális aktusokról szóló tájékoztatást és az erotikus pornográf képeket tiltotta.

Az első nyilvános felvilágosító rendezvényt 1984-ben tartották, amelynek középpontjában a HIV és

AIDS állt. 1991-ben a dán tanterv három új alapelvet vezetett be: a szexuális egészséggel kapcsolatos felvilágosítást bármely tantárgyba be lehetett építeni, a diákok bármelyik tantárgy során feltehettek szexuális egészséggel kapcsolatos kérdéseket, és a tanárok bármelyik órájukba beépíthették a szexuális egészséggel kapcsolatos megbeszélést. Ezen túlmenően a meghívott előadók, például szexmunkások és HIV-vel/AIDS-szel élők osztálytermi foglalkozások keretein belül beszélgethetnek a diákokkal tapasztalataikról (Beaumont és Maguire 2013).

A dán szexuális egészségre vonatkozó tanterv 2004-ben komoly viták középpontjává vált, amikor a dán kormány betiltotta a tantermi szexuális egészségügyi oktató DVD-ket, mivel azok nem megfelelőnek ítélt anyagot tartalmaztak. 2007-ben a kormány minden főiskolának kötelezővé tette, hogy szexuális egészségről szóló kurzust tartson, jöllehet a diákok számára nem írta elő a kurzust (Beaumont és Maguire 2013). Jelenleg a szexuális egészségnevelés Dániában rendkívül átfogónak tekinthető, és olyan témákat érint, mint a fogamzásgátlás, HIV/AIDS, nemi úton terjedő betegségek, abortusz, pubertás, szexuális jogok és szabadságok, nemek, szexualitás, sokszínűség és elfogadás (Goldstein 2017) Az "Egészség, szexuális és családi életre nevelés" kötelező tantárgy az önkormányzati általános oktatásban alsó tagozaton. A tantárgy más egészségügyi témákat is tartalmaz, amelyek nem kapcsolódnak közvetlenül a szexuális neveléshez (alkohol, kábítószer, egészséges táplálkozás stb.).

A tantárgynak nincs meghatározott időkerete, de tanítani kell, amikor a tanulók számára releváns. A tantervet az oktatási miniszter határozza meg, és kötelező nemzeti célkitűzéseket tartalmaz a tantárgyra vonatkozóan (Roien é. n.). A tanterv a kritikus oktatáselmélet és a kritikus egészségnevelés elvei alapján készült, hangsúlyozva az egészség és a jólét demokratikus, szocioökológiai, részvételi, inkluzív és pozitív megközelítését az iskolában (Green és Tones 2010, Simovska és mtsai 2016). Minden iskolának megvan a szabadsága, hogy saját tantervet hozzon létre és a saját belátása szerint tanítsa a szükséges információkat. A szexuális egészség nem önálló tantárgy, hanem a kötelező órákba, például a biológiába és a dán nyelvbe van beépítve. Külön kerül sor az Egészség és jólét, valamint a Nemek, test és szexualitás témakörének

feldolgozására. Az Egészség és jóllét a fizikai és mentális egészségre és jóllétre összpontosít. Célja, hogy a tanulóknak a mentális egészségükkel kapcsolatos információkat nyújtson, általános fizikai egészségükről, jogaikról és szexuális egészségükről.

A dán modellben tehát a szereplők tekintetében a pedagógusokon van a hangsúly. A családi életre nevelés elsősorban a szexuális nevelésen keresztül valósul meg, pedagógusok által, a család bevonása jellemzően nem történik meg, hiszen iskolai keretek között megvalósuló oktatásról van szó.

Kína

A családi életre nevelés a kínai kultúrában központi jelentőségű. Kínában már az ókorban, Konfuciusz tanai közt is megjelentek a családi életre nevelés bizonyos alaptételei. A modern történelemben 1940-es évektől jogszabály foglalkozik a családi életre neveléssel, amelyet a Kínai Köztársaság kormánya vezetett be. Ennek keretében a családokat a gyermeknevelésre, egész pontosan a fizikai és mentális egészség fejlesztésére képezték, kitérve a kora gyermekkori fejlődésre, a házasságra, a családtámogatási lehetőségekre és az orvosi segítségnyújtásra. Az 1970-es évektől a helyi közösségek és a Women Federation szerepe nőtt meg, külön kiemelve a kínai családpolitikának a szerepét (pl. az egy gyermekes családmódel megvalósulását). A családpolitika részét képezte az oktatás mellett a családtagok, gyermekek, nők és idősek védelme. Az elmúlt 30 évben a családok és a családtagok jólléte vált az egyik legkiemelkedőbb szemponttá. A családi életre nevelés már szakmává vált, és a szakemberek a pszichológia, a nőkkel kapcsolatos tudományok, a szociális munka és a kora gyermekkori fejlesztés területeiről

A jövő programjai

Annak ellenére, hogy a családi életre nevelés egyre nagyobb teret kap, még mindig sok a tennivaló annak érdekében, hogy az ismeretek minél hatékonyabban eljussanak a célközönséghez. Egyes kutatók szerint az FLE éppen a legnagyobb szükségetet szenvedő közönséget nem éri el (pl. Sullivan és Bradbury 1997). Az elmúlt évtizedekben természetesen már történt előrelépés: Az Egyesült Államokban például a Cooperative Extension System CYFAR kezdeményezése egy jó példa arra, hogy a FLE-t

kerülnek ki (Hu és Peng 2015). Általában a kínai gyakorlatban a családi életre nevelés a családon belüli kapcsolattartásra, inkább a szülő-gyermek kapcsolatra és a nevelési stílusokkal kapcsolatos oktatásra koncentrál, sokkal kevésbé a párkapcsolatokra és a házassággal kapcsolatos oktatásra. Ugyanakkor az elmúlt évtizedek jelentős társadalmi változásai Kínában is megjelentek, és ezekkel az átalakulásokkal próbálnak lépést tartani.

A házasságokon belül a kommunikáció, valamint az érzelmi kötődés és a házassággal való elégedettség szerepe felértékelődött (Li és Xu 2007). A válások, valamint a házasságon kívüli kapcsolatok aránya megnőtt, amely okán a párterápiára vonatkozó igények is megjelentek. A legtöbb tanácsadó azonban nem részesül intézményesített oktatásban e professzió vonatkozásában, felkészülésükben sokkal inkább a rövid tréningek és workshopok dominálnak. E képzéseken a prevenció szerepe kiemelkedő, és ezen túlmenően a friss házásokra vonatkozó oktatások, az elvált családokra vonatkozó oktatási elemek, valamint a családon belüli erőszak megelőzése jelenik meg.

A legnagyobb családi életre neveléssel foglalkozó szervezet a Women Federation. A gondozásukban jelent meg a National Family Education Work None-Five Plan. Ez magában foglalja a családi életre nevelés rövid és hosszú távú céljait és tartalmi elemeit. A családnevelési terv is hangsúlyozza a családi életre nevelés törvényi és döntéshozatali kereteit. Kitér a szülők felelősségére, az iskoláknak különböző, családok számára készítendő programok összeállítását javasolja. Ezek azonban nem a tantervbe beágyazottan, hanem tanterven kívüli programként jelennek meg. Ezeknek a lebonyolításában tehát az intézményvezetés és a pedagógusok vesznek részt (Xia és Creaser 2018).

a hagyományos célközönségen túlmutatóan a leginkább veszélyeztetett, gyakran társadalmi-gazdasági és faji szempontból sokszínű csoportok szükségleteinek kielégítéséhez igazítják. Az Administration for Children and Families (ACF) pedig szakmai kapcsolatokon keresztül, szakértők bevonásával, olyan programokat dolgoznak ki és implementálnak, amelyek a házasság megerősítését szolgálják az alacsony státusú társadalmi csoportok és a hátrányos helyzetű családok köré-

ben (Dion és mtsai 2010). A globalizáció és az elmúlt évek eseményeit jelentősen meghatározó COVID-19 pandémia eredményeként és tanulságaként bővülő lehetőséget jelentenek az online terek nyújtotta információs és oktatási felületek, amelyek szintén nagy szerepet játszhatnak az olyan edukatív programok esetében is, mint a családi életre nevelés. A webalapú programok számos előnnyel járhatnak az oktatás és az információnyújtás hagyományosabb módjaihoz képest. Egy online program potenciálisan a nap 24 órájában, a hét minden napján elérhető. A felhasználók akkor kereshetnek információt, amikor szükségük van rá, olyan időben és olyan helyen, amely számukra és nem a szolgáltatók számára megfelelő. Másrészt az online program támogathatja a hagyományosabb képzési munkaformákat, sőt multiplikálhatja a hatásukat. A we-

bes hiperhivatkozások és multimédiás funkciók felhasználásával az online források potenciálisan gazdagabb, rugalmasabb tanulási tapasztalatokat vagy az információk strukturálásának és bemutatásának hasznosabb módjait kínálhatják. Továbbá egy online információforrást (pl. weboldalt) potenciálisan könnyebb lehet karbantartani, frissíteni és terjeszteni a nyomtatott forrásokhoz képest, és a webalapú megoldás költséghatékony lehet, és építhet a meglévő erőforrásokra. Végül a webes erőfeszítéssel olyan új közönségeket lehet elérni, akiket hagyományosan nem lehetett volna kiszolgálni. Így akár a kerettantervekhez kapcsolódó programok, akár az azelőtt szeparáltan megjelenő, rövidebb és tanfolyam-jellegű tananyagok online köntösbe történő bújtatása is javasolt lehet napjaink oktatás- és családpolitikai tendenciáiban.

Összegzés

Összességében tehát elmondható, hogy a különböző országokban és oktatási rendszerekben eltérő módokon jelenik meg a családi életre nevelés, s a megvalósuláshoz tartozva a tartalom, az oktató és a fenntartó tekintetében is állnak fenn különbségek. Bár kétségtelen társadalmi igény van a családi életre nevelésre az oktatási színtereken is, a tartalom sok esetben nem kifejezett tantervként vagy a kerettanterv részeként jelennek meg, hanem különálló programként, sokszor az egészségpromóció témájú programokba integráltnak. A helyzetet tovább bonyolítja a családi életre nevelés fogalmi diverzitása, amelyet a különböző elméletalkotók és az eltérő programok másként és másként értelmeznek, s ami a megvalósítási fókuszban is tükröződik. Abban azonban látható egyezés, hogy a családi életre nevelés alapelvei közé a megelőzés, az oktatás, az erősségeken alapuló megközelítés, valamint a kutatásra és elméletre való támaszkodás jelennek meg. Bár ezeknek az alapelveknek a fontossága viszonylag állandó maradt, az alapelvek és a szakma koncepciói az idők során fejlődtek, és új elméleteket és oktatási megközelítéseket, valamint további empirikus bizonyítékokat vontak be a hatékonyságuk alátámasztására.

A családi életre nevelésben a kultúra kérdésköre is meghatározó. A globalizáció, valamint a kommunikációs és közlekedési technológiákban bekövet-

kezett innovációknak köszönhetően az emberek egyre szorosabb kultúraközi kapcsolatokat alakítanak ki, s így az eltérő világnézetűek együttműködése mindennapos. Ezek akár társadalmi konfliktusokhoz is vezethetnek (Francoeur és Noonan 2004).

Ezen túlmenően, és mégis ehhez kapcsolódóan, a családi életre nevelés során a kontextus szerepe is kiemelendő. A programok megtervezésénél minden esetben figyelembe kell venni, hogy az egyén egy szűkebb és egy tágabb társas környezet részét is képezni. A kulturális kontextus részét képezik a korosztályokkal kapcsolatos trendek, a szűken és tágan értelmezett család – annak felépítése, szerkezete, értékei, attitűdjei –, a lakókörnyezet és település, regionális sajátosságok és kulturális kontextus. A programok létrehozásában tehát a kontextus és a környezet ilyen szempontú figyelembevétele és sajátosságainak integrálása elengedhetetlen.

A FLE tartalmi elemeinek célja az életminőség javítása. A házasság és a válás különböző aspektusai szintén az oktatók és kutatók fókuszába kerültek. Általánosságban véve alapvető fontosságú, hogy a családi életre nevelők a családokat érintő aktuális kérdésekkel kapcsolatos tartalmat nyújtsanak, a gyakorlati elemeket pedig a tartalomhoz igazítsák, amely időben nem lehet konstans, hiszen a folyamatosan és meglehetősen gyorsan

változó világunkban e programoknak igazodniuk kell a változó társadalmi kihívásokhoz. Ez igaz a kutatási szakaszra, a fejlesztési folyamatokra, valamint az implementációra is. A tanítási és értékelési módszereknek is szükségszerű követni ezen trendeket, ideértve az online kurzusok, a workshopok, a közösségi oktatás, vagy a webináriumok kialakítását és fenntartását. A technológiai újítások és oktatási alkalmazások jelentős segítséget nyújthatnak a képzés hatékonyabbá

tételében, mind a pedagógusok, mind a segítő szakemberek vonatkozásában (Csók, 2022, 2020). A közösségi média lehetőséget kínál az ötletek, a tudás és a készségek helytől független megosztására. Az értékelési és kutatási módszerek az online felmérések, az online kutatási és értékelő csoportok, valamint a kifinomultabb statisztikai technikák beépítésével módosultak (Boonstra 2012, World Health Organization and Federal Centre for Health Education 2010).

Absztrakt

A családi élet nevelésére vonatkozó elméleti koncepciók az elmúlt évtizedekben jelentős átalakuláson estek át. Összességében magába foglalja a családtagok felkészítését és képessé tételét arra, hogy olyan ismereteket és készségeket fejlesszenek ki, amelyek növelik a jólétet és erősítik az interperszonális kapcsolatokat egy edukációs, prevenciós és erősségeken alapuló megközelítésen keresztül. A család egészséges működéséhez szükséges készségek és ismeretek közé tartozik az erős kommunikációs készségek elsajátítása, a tipikus emberi fejlődés ismerete, a jó döntéshozatali készségek, a pozitív önértékelés, valamint az egészséges személyközi kapcsolatok. Ezekhez

szorosan kapcsolódóan a családi életre nevelés (Family Life Education, FLE) célja, hogy ezeket a készségeket és ismereteket megtanítsa a családtagoknak, és elősegítse a pozitív egyéni és családi fejlődést, hogy a családok optimálisan működhesenek. Ez azonban nemzetközi szinten különféle programok keretein belül, eltérő keretrendszerben és eltérő időben valósul meg. A tanulmány célja egy nemzetközi kitekintés, a napjainkra jellemző, eltérő oktatási rendszerekben megvalósuló, a családi életre nevelést intézményes keretek között, kerettanterv formájában megvalósító, a családi életre nevelést támogató képzéselemek bemutatása és összevetése.

A tanulmány/előadás alapját képező kutatást a MTA-DE-Családok és Tanárok Kooperációja Kutatócsoport hajtotta végre és a Magyar Tudományos Akadémia Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programja támogatta.

Felhasznált irodalom

- Arcus, Margaret E., Schvaneveldt, Jay D. and Moss, J. Joel (szerk.), *Handbook of family life education* (Vol. 1). Thousand Oaks: Sage. 26–50.
- Avery, Curtis E. and Lee, Margie R. (1964) *Family life education: Its philosophy and purpose. The Family Life Coordinator*. Vol. 13 (2): 27–37.
- Beaumont, Karolina and Maguire, Marcia (2013) *Policies for Sexuality Education in the European Union*. Brüsszel: Európai Parlament. <http://www.cdc.gov/violenceprevention/sexualviolence/prevention.html>
- Boonstra, Heather D. (2012) *Progressive and pragmatic: The national sexuality education standards for the U.S. public schools. Guttmacher Policy Review*. Vol. 15 (2): 2–7.
- Csók, Cintia (2020) *Az értékteremtő gyermeknevelést segítő szakemberek. Kapocs*. 18 (2): 115–130.
- Csók, Cintia (2022) *Iskolai segítő szakemberek a családi életre nevelésről. In: Pusztai, Gabriella (szerk.) Pedagógusok és iskolai segítő szakemberek nézetei a családi életre nevelés implementációjával és fejlesztésével kapcsolatban. Debrecen: KINCS*. 91–105.
- Darling, Carol A., Cassidy, Dawn and Rehm, Marsha (2020) *The foundations of family life education model: Understanding the field. Family Relations*. Vol 69 (3): 427–441.
- Dion, M. Robin, Avellar, Sarah A. and Clary, Elizabeth (2010) *The Building Strong Families project: Implemen-*

tation of eight programs to strengthen unmarried parent families. Princeton, New Jersey: Mathematica Policy Research Inc.

Duncan, Stephen F. and Goddard, Wallace (2015). *Family Life Education*. (Third edition). Thousand Oaks: Sage.

Engler Ágnes (2021) *A családpedagógia új kihívása: Paradigmaváltás a családi életre nevelés koncepciójában* (Akadémiai doktori értekezés). Debrecen: Debreceni Egyetem.

Engler Ágnes, Kozek Lilla, Németh Dóra Katalin (2020) *Családi életre nevelés Magyarországon*. Iskolakultúra, 30. évf. 6. sz. 52-66.

Francoeur, Robert T. and Noonan, Raymond J. (2004) *Global trends: Some final impressions*. In Francoeur, Robert T. and Noonan, Raymond J. (szerk.), *The continuum complete international encyclopedia of sexuality*. London, England: Continuum. 1373–1376.

Green, Jackie and Tones Keith (2010) *Health Promotion: Planning and Strategies*. (2nd edition). Thousand Oaks: Sage.

Goldstein, Rachel (2017) *Sexual Health Education: A Comparison Between Denmark and the United States*. 2017 Undergraduate Awards. 18. London: Western University. https://ir.lib.uwo.ca/undergradawards_2017/18

Hawkins, Alan J., Carroll, Jason S., Doherty, William J. and Willoughby, Brian (2004) *A comprehensive framework for marriage education*. *Family Relations*. Vol. 53 (5): 547–558.

Hu, Zhan and Peng, Xizhe (2015) *Household changes in contemporary China*. *Journal of Chinese Sociology*. Vol 2 (1): 1-20.

Kravets, Volodymyr (2019). *Preparing schoolchildren for family life in europe: Theory and practice*. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University*. Series: pedagogy. Vol 0 (1): 20–29.

Li, Wenli, & Xu, Anqi (2007). *A study ont he concept of ordinary people's love: An attempt to quantify openness*. In. Center for Family Studies (Ed.), *Chinese family studies* (Vol 1.). Shanghai: Shanghai Academy of Social Sciences Press. 404-418

Mihalec Gábor, Bakó Dorottya, Boróczki Beáta, Jámor-Szabó Éva, Urbán Irma (2011) *A családi életre nevelés története, módszertana és gyakorlata*. *Új Pedagógiai Szemle*, 61. évf. 1-5. sz. 96-119.

Powell, Lane and Cassidy, Dawn (2007). *Family Life Education: Working with Families across the Life Span*. Waveland Press.

Pusztai, Gabriella (2022) *A kutatási bizonyítékokra épülő családi életre nevelés*. In: Pusztai, Gabriella (szerk.) *Pedagógusok és iskolai segítő szakemberek nézetei a családi életre nevelés implementációjával és fejlesztésével kapcsolatban*. Debrecen: KINCS. 11-17.

Pusztai Gabriella, Csók Cintia (2022) *A kutatási bizonyítékokra épülő családi életre nevelés*. In: Rákó Erzsébet (szerk.) *„Innováció a képzésben és a gyakorlatban” 30 éves a szociálpedagógus képzés nemzetközi konferencia: Absztrakt füzet*. Hajdúböszörmény: Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar. 27-28.

Roien, Line Anne (é. n.) *The Danish Experience: Introduction to Health and Sex Education in Denmark*, *Teaching Methodologies*. https://www.norden.ee/images/heaolu/info/heaolu/line_anne_roien.pdf

Simovska, Venka, Nordin, Lone Lindegaard and Madsen, Katrine Dahl (2016) *Health promotion in Danish schools: Local priorities, policies and practices*. *Health Promotion International*. Vol. 31 (2): 480–489.

Sullivan, Kieran T. and Bradbury, Thomas N. (1997) *Are premarital prevention programs reaching couples at risk for marital dysfunction?* *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. Vol. 65: 24–30.

Xia, Yan Ruth and Creaser, Chun Zhang (2018) *Family life education in China*. In Robila, Mihaela and Taylor, Alan C. (szerk.) *Global Perspectives on Family Life Education*. Cham: Springer International Publishing. 33–48.

Varani-Norton, Eta (2014) *'It's good to teach them, but... they should also know when to apply it': parents' views and attitudes towards Fiji's Family Life Education curriculum*. *Sex Education*. Vol. 14 (6): 692-706.

World Health Organization and Federal Centre for Health Education. (2010). *Standards for sexuality education in Europe*. BZgA.